

۱

تأثیر سرمایه اجتماعی بر سیاست خارجی دولت وفاق در ایران

حسین کریمی فرد^۱

درجه مقاله: علمی - پژوهشی

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۰۶/۲۳

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۰۹/۱۹

^۱. دانشیار گروه روابط بین‌الملل، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز، اهواز ایران. hkarimifard@yahoo.com

چکیده

سرمایه اجتماعی به عنوان یک مفهوم کلیدی در علوم اجتماعی و سیاسی، به بررسی شبکه‌های اجتماعی، اعتماد و هنجارهای همکاری در جوامع مختلف می‌پردازد. هدف اصلی تحقیق تحلیل بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی ملی و بین‌المللی بر سیاست خارجی مطلوب دولت پزشکیان و بررسی نقش آن در ارتقاء جایگاه و تقویت موقعیت بین‌المللی کشور خواهد بود. سرمایه اجتماعی ملی متغیر مستقل و سرمایه اجتماعی بین‌المللی متغیر مداخله‌گر در نظر گرفته شده است. سوال تحقیق عبارتست از: چگونه می‌توان از ظرفیت‌های سرمایه اجتماعی ملی در شکل‌گیری سیاست خارجی مطلوب دولت وفاق بهره برد؟ فرضیه تحقیق عبارتست از: با بهره‌گیری از ظرفیت گفتمان وفاق؛ افزایش اعتماد عمومی، مشارکت و همبستگی اجتماعی و تقویت نهادهای دولتی، در نهایت سرمایه اجتماعی تقویت خواهد شد. سرمایه اجتماعی بین‌المللی نیز به تبع آن به تقویت ارتباطات در نهادها و سازمان‌های بین‌المللی، اعتبار، اعتماد و همکاری بین‌المللی دولت وفاق کمک خواهد کرد. این امر به نوبه خود بر بهبود وجهه، پرستیژ و تقویت موقعیت بین‌المللی کشور اثر مثبت دارد. روش‌شناسی این پژوهش تحلیلی و تبیینی علی‌است. روش جمع‌آوری داده‌ها کتابخانه‌ای و استفاده از مقالات و منابع اینترنتی می‌باشد. یافته‌های این پژوهش حاکی از این است که سرمایه اجتماعی به طور ملموس بر سیاست خارجی دولت وفاق پزشکیان تأثیر می‌گذارد. این تأثیر به ویژه در زمینه تقویت وجهه مردم‌سالارانه و ارتقاء روابط دیپلماتیک و جلب حمایت‌های بین‌المللی مشهود خواهد بود. افزایش سرمایه اجتماعی به تقویت اعتبار داخلی دولت و بهبود تعاملات بین‌المللی کمک خواهد کرد.

• واژگان کلیدی

ایران، سیاست خارجی، سرمایه اجتماعی، سرمایه اجتماعی بین‌المللی.

۱- مقدمه

در دنیای پیچیده و در حال تغییر کنونی، سرمایه اجتماعی به عنوان یکی از اصول کلیدی در تحلیل سیاست‌های خارجی و روابط بین‌الملل به شمار می‌آید. سرمایه اجتماعی، که به مجموعه‌ای از منابع، شبکه‌ها و روابطی که در جامعه برای بهبود عملکرد و همکاری اجتماعی وجود دارد، اشاره دارد، به یکی از عوامل تعیین‌کننده در سیاست‌های بین‌المللی و تعاملات جهانی تبدیل شده است. این مفهوم به طور خاص در زمینه سیاست خارجی کشورهایمانند ایران، که در شرایط جغرافیایی و ژئوپلیتیکی ویژه‌ای قرار دارد، اهمیت ویژه‌ای پیدا می‌کند. سرمایه اجتماعی به عنوان یک عامل کلیدی در شکل‌گیری و تقویت سیاست خارجی کشورها مطرح است. سرمایه اجتماعی، که شامل شبکه‌های اجتماعی، اعتماد و هنجارهای همکاری است، به طور فزاینده‌ای به عنوان منبعی مهم برای تقویت سیاست‌های بین‌المللی و بهبود روابط بین‌المللی شناخته می‌شود. دولت‌ها برای ارتقاء موقعیت خود در عرصه جهانی و ایجاد روابط مؤثر با سایر کشورها، به تقویت سرمایه اجتماعی داخلی و بین‌المللی نیاز دارند.

دولت وفاق ملی که به دنبال ایجاد یک وحدت و همبستگی داخلی و تقویت موقعیت بین‌المللی کشور است، نیازمند توجه به سرمایه اجتماعی به عنوان یک ابزار استراتژیک در سیاست‌گذاری خارجی است. در این زمینه، پزشک‌ان و عراقچی و نخبگان اجرایی دیگری مثل ظریف وزیر خارجه سابق ایران می‌توانند نقش برجسته‌ای در پیشبرد سیاست‌های خارجی دولت وفاق ملی ایفا کنند. به عبارتی می‌توان گفت سرمایه اجتماعی باعث شکل‌گیری سیاست خارجی مطلوب می‌شود و سیاست خارجی مطلوب به تقویت سرمایه اجتماعی کشور کمک می‌نماید. سرمایه اجتماعی ملی هم به صورت مستقیم بر سیاست خارجی تأثیر دارد و هم با ایجاد و تقویت سرمایه اجتماعی بین‌المللی به شکل‌گیری سیاست خارجی مطلوب کمک می‌کند.

ایران به دلیل موقعیت استراتژیک خود در خاورمیانه و روابط پیچیده‌اش با قدرت‌های جهانی، به عنوان یک مورد مطالعاتی منحصر به فرد برای بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر سیاست خارجی و روابط بین‌المللی شناخته می‌شود. سرمایه اجتماعی در این زمینه شامل ساختارهای اجتماعی، روابط میان گروه‌های مختلف و میزان اعتماد و همکاری در سطح ملی و بین‌المللی است که می‌تواند تأثیر به‌سزایی بر راهبردها و سیاست‌های خارجی کشورها داشته باشد. سیاست خارجی ایران در طول تاریخ تحت تأثیر عوامل متعددی قرار داشته است که

شامل ابعاد اقتصادی، سیاسی، نظامی و فرهنگی می‌شود. اما یکی از جنبه‌های کمتر مورد توجه، تأثیر سرمایه اجتماعی بر سیاست خارجی این کشور است. سرمایه اجتماعی می‌تواند به عنوان یک منبع قدرت نرم عمل کند که توانایی ایران را در جذب و تأثیرگذاری بر دیگر کشورها افزایش می‌دهد.

ایران با توجه به تاریخ فرهنگی و مذهبی غنی و روابط پیچیده‌اش با کشورهای همسایه و قدرت‌های بزرگ جهانی، به طور مداوم در تلاش است تا موقعیت خود را در نظام بین‌الملل تقویت کند. سرمایه اجتماعی، از طریق ساختارهای فرهنگی و اجتماعی، می‌تواند به ایران کمک کند تا در تعاملات بین‌المللی موفق‌تر عمل کند. برای مثال، سازمان‌های بین‌المللی و نهادهای غیر دولتی می‌توانند با ایجاد شبکه‌های اجتماعی و همکاری‌های متقابل، به تقویت روابط میان کشورها و کاهش تنش‌های بین‌المللی کمک کنند. در این راستا، سرمایه اجتماعی به عنوان یک ابزار دیپلماتیک و تعاملاتی می‌تواند به تقویت موقعیت‌های سیاسی و اقتصادی کشورهای مختلف، از جمله ایران، کمک کند. در این مقاله وجود سرمایه اجتماعی به صورت مفروض در نظر گرفته شده است و در صورت تقویت سرمایه اجتماعی، سیاست خارجی مطلوب شکل می‌گیرد. این پژوهش شامل ادبیات پژوهشی، مبانی نظری سرمایه اجتماعی ملی و بین‌المللی، بررسی ارتباط مولفه‌های سرمایه اجتماعی ملی و بین‌المللی بر ایجاد سیاست خارجی مطلوب دولت وفاق ملی و نتیجه‌گیری می‌باشد.

۲- ادبیات پژوهشی

مطالعات متعددی به بررسی رابطه میان سرمایه اجتماعی و دیپلماسی پرداخته‌اند. به عنوان مثال، در مقاله‌ای که توسط لورا مریککوا^۱ در سال ۲۰۱۴ منتشر شده است، به بررسی چگونگی تأثیر سرمایه اجتماعی بر دیپلماسی کشورها پرداخته شده و تأکید شده که سرمایه اجتماعی می‌تواند به تقویت دیپلماسی عمومی و بهبود تعاملات دیپلماتیک کمک کند (Merickova, 2014: 351-352). این تحقیق نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی نه تنها بر سیاست‌های داخلی بلکه بر رویکردهای بین‌المللی کشورها نیز تأثیرگذار است.

در پژوهشی دیگر که توسط سام رایتن^۲ در سال ۲۰۲۲ با عنوان «اعتماد در روابط بین الملل؛ دیپلماسی عمومی و قدرت نرم»^۳ انجام داده است، به تحلیل نقش اعتماد به عنوان عنصر

^۱. Laura Merickova

^۲. Sam Wrighton

^۳. Trust in international relations, public diplomacy and soft power

اصلی سرمایه اجتماعی در روابط بین‌الملل پرداخته است این تحقیق نشان می‌دهد که کشورهای که به شکل مؤثری از اعتماد بین‌المللی بهره می‌برند، قادر خواهند بود تا در توافقات بین‌المللی و مذاکرات دیپلماتیک موفق‌تر عمل کنند و به تقویت موقعیت خود در صحنه جهانی بپردازند. (Wrighton, 2022:27-28)

شیرخانی و خلف‌رضایی (۱۳۹۴) در مقاله «سرمایه‌پذیری و رقابت‌پذیری در نظام بین‌الملل» به بررسی ارتباط سرمایه اجتماعی و توسعه شاخص‌های رقابت‌پذیری بین‌المللی می‌پردازند. نتایج این تحقیق حاکی از این است که اعتماد به عنوان اصلی‌ترین شاخص سرمایه اجتماعی بر شکل‌گیری ساختارهای کشور و همچنین مشاکت در فرایندهای مدنی و سیاسی کشور تأثیر بسزایی دارد. فقدان اعتماد، به شکست اقتصادی در درون هر کشور منجر می‌شود. افول رونق اقتصادی در داخل و در سطح بین‌الملل به دلیل شکست شبکه‌های اجتماعی و فقدان اعتماد لازم یا به دلیل همکاری ضعیف شبکه‌هاست.

مشیرزاده و واسعی زاده (۱۳۹۷)، در مقاله «سرمایه اجتماعی بین‌المللی: اعتماد، مشارکت و شبکه‌ها در جامعه بین‌الملل»؛ ابعاد هنجاری اعتماد (خاص گرایانه و تعمیم یافته) در کنار اعتماد راهبردی، اهمیت مشارکت مؤثر به صورت اثرگذاری بر تصمیمات بین‌المللی و در نهایت جایگاه کشورها بر مبنای مرکزیت در شبکه اجتماعی بین‌المللی را مهمترین موارد مؤثر در سنجش سرمایه اجتماعی بین‌المللی کشورها شناسایی می‌کنند. این مقاله مبنایی تئوریک دارد و به صورت مصداقی سیاست خارجی ایران را بررسی نکرده است.

حسنوند و دیگران (۱۴۰۲) در مقاله «بررسی جایگاه مفهومی و تئوریک سرمایه اجتماعی در روابط بین‌الملل» معتقدند که کاربرد مفهوم سرمایه اجتماعی در روابط بین‌الملل نوید بخش در مطالعات بین‌رشته‌ای می‌باشند اما نورسته بودن و ناپخته بودن این امر باعث شده از اعتنای نظری بایسته‌ای برخوردار نباشد. از دیدگاه آنان سرمایه اجتماعی گوهری استعاری است که با توجه به نسبت و دامنه مفاهیم جدید روابط بین‌الملل با روایت و برداشت‌های انتزاعی و استعاری، سرمایه اجتماعی بین‌المللی نیز با اتکا به سازه‌های استعاری حوزه مبداء، تکوین و تبیین مفهومی و نظری می‌شود.

خلیلی و مهربان اینچه برون در مقاله (۱۳۹۷) در مقاله «سرمایه اجتماعی بین‌المللی، چارچوبی برای تبیین روابط ایران و عربستان سعودی» بیان می‌کنند که میان نوسازی در روابط ایران و عربستان در سال‌های پس از انقلاب اسلامی و نوسازی سرمایه اجتماعی بین‌المللی همبستگی وجود دارد. از دیدگاه آنان مفهوم سرمایه اجتماعی به دلیل اتکاء به معنا و ماده و بکارگیری روش اثبات‌گرا و غیر

اثبات‌گرا قابلیت و توانایی لازم برای تبیین روابط ایران و عربستان دارد. یافته‌های آنان حاکی از این است که نوسان در روابط دو کشور متأثر از نوسان در سرمایه اجتماعی بین‌المللی آنان بوده است. هر زمان سرمایه اجتماعی بین‌المللی دو کشور به طور همزمان رشد کرده، روابط بین آنها از حال تنش خارج شده و به سمت همکاری سوق پیدا کرده است و بالعکس. اگر سرمایه اجتماعی بین‌المللی یکی از آنان افزایش و دیگری کاهش یابد، تنش بین آنها افزایش یافته است.

بررسی مقالات مرتبط با سرمایه اجتماعی و سرمایه اجتماعی بین‌المللی حاکی از این است که متن‌های متعددی درباره ارتباط این مفاهیم و روابط بین‌الملل مدون شده است، اما مقالات اندکی در ارتباط با سیاست خارجی ایران و سرمایه اجتماعی بین‌المللی و سرمایه اجتماعی نوشته شده است.

۳- چارچوب مفهومی

این مقاله براساس سه مفهوم سرمایه اجتماعی، سرمایه اجتماعی بین‌المللی و سیاست خارجی ساماندهی شده است که در ذیل تلاش می‌شود به تبیین اجمالی این مفاهیم پرداخته شود:

۳-۱. سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی به مجموعه‌ای از منابع، روابط و هنجارهایی اطلاق می‌شود که از طریق شبکه‌های اجتماعی، اعتماد متقابل و همکاری ایجاد می‌شود. پوتنام و بوردیو این مفهوم را به عنوان عنصری که می‌تواند به تقویت همکاری‌های جمعی و بهبود عملکرد اجتماعی کمک کند، تعریف می‌کنند. سرمایه اجتماعی به شبکه‌های ارتباطی و سطح اعتماد موجود در جامعه اشاره دارد که می‌تواند به تقویت قدرت نرم کشورها کمک کند. در آینده، کشورهایی که توانایی بهره‌برداری مؤثر از سرمایه اجتماعی را داشته باشند، قادر خواهند بود تا نقش مؤثرتری در سیاست خارجی ایفا کنند. این نوع سرمایه به دولت‌ها این امکان را می‌دهد که روابط بین‌المللی قوی‌تر و پایدارتر برقرار کنند و از حمایت‌های بین‌المللی بیشتری بهره‌برداری نمایند. به ویژه در دنیای امروز که تعاملات بین‌المللی به طور فزاینده‌ای به روابط شبکه‌ای و تعهدات متقابل وابسته است، سرمایه اجتماعی به یک منبع استراتژیک تبدیل شده است که می‌تواند بر قدرت و نفوذ جهانی کشورها تأثیرگذار باشد. (Putnam, ۲۰۰۰), (Bourdieu, ۱۹۸۶)

سرمایه اجتماعی ملی به شبکه‌ها، اعتماد و هنجارهای همکاری موجود در سطح داخلی یک کشور اشاره دارد. شبکه‌های اجتماعی به روابط و ارتباطات میان افراد در یک جامعه اشاره دارند و به تبادل اطلاعات و منابع کمک می‌کنند. وجود شبکه‌های اجتماعی قوی می‌تواند به تقویت

انسجام اجتماعی و همکاری‌های جمعی منجر شود. (Coleman, 1990) پوتنام سرمایه اجتماعی را به عنوان "مجموعه‌ای از روابط اجتماعی که می‌تواند به شکل سرمایه جمعی درآید" تعریف می‌کند. در سطح ملی، سرمایه اجتماعی می‌تواند شامل اعتماد عمومی به نهادهای دولتی، مشارکت مدنی و توانمندی‌های اجتماعی باشد. (Putnam, 1993)

– شاخص‌های سرمایه اجتماعی ملی و سیاست خارجی

سرمایه اجتماعی به مجموعه‌ای از منابع و روابط اجتماعی اطلاق می‌شود که به تقویت همکاری‌ها و هماهنگی‌ها در سطح جامعه کمک می‌کند. در این بخش، به بررسی شاخص‌های اصلی سرمایه اجتماعی بر اساس منابع مختلف علمی خواهیم پرداخت.

۱- اعتماد و همکاری

میزان اعتماد عمومی به نهادهای دولتی و سطح همکاری میان گروه‌های مختلف اجتماعی می‌تواند بر توانایی دولت در اجرای سیاست‌های خارجی تأثیر بگذارد. اعتماد بالا به دولت موجب افزایش حمایت عمومی از سیاست‌های خارجی و کاهش مقاومت‌های داخلی می‌شود. اعتماد به عنوان یکی از شاخص‌های اساسی سرمایه اجتماعی مطرح است. این مفهوم شامل اعتماد به دیگران و اعتماد به نهادهای اجتماعی می‌شود. (Putnam, 2000) اعتماد در جوامع می‌تواند به تقویت روابط اجتماعی و کاهش نیاز به نظارت و کنترل‌های رسمی کمک کند. افزایش سطح اعتماد موجب تسهیل تعاملات اجتماعی و تقویت همکاری‌های جمعی می‌شود.

۲- مشارکت اجتماعی

مشارکت اجتماعی به میزان و نوع شرکت افراد در فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی اشاره دارد. کیم و اسکات تأکید می‌کنند که مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی می‌تواند به تقویت سرمایه اجتماعی کمک کند. فعالیت‌هایی مانند داوطلبانه بودن، حضور در اجتماعات محلی، و مشارکت در فرآیندهای سیاسی موجب افزایش سطح سرمایه اجتماعی می‌شود. (Shahin, 2016: 135- 136)

۳- همبستگی اجتماعی

همبستگی اجتماعی به احساس تعلق و ارتباط میان اعضای یک جامعه اشاره دارد. همبستگی اجتماعی به عنوان یکی از شاخص‌های سرمایه اجتماعی، به تقویت روابط و ایجاد

محیطی حمایتی کمک می‌کند. این همبستگی موجب افزایش حس تعلق و تعامل مثبت در میان اعضای جامعه می‌شود (Field, 2003).

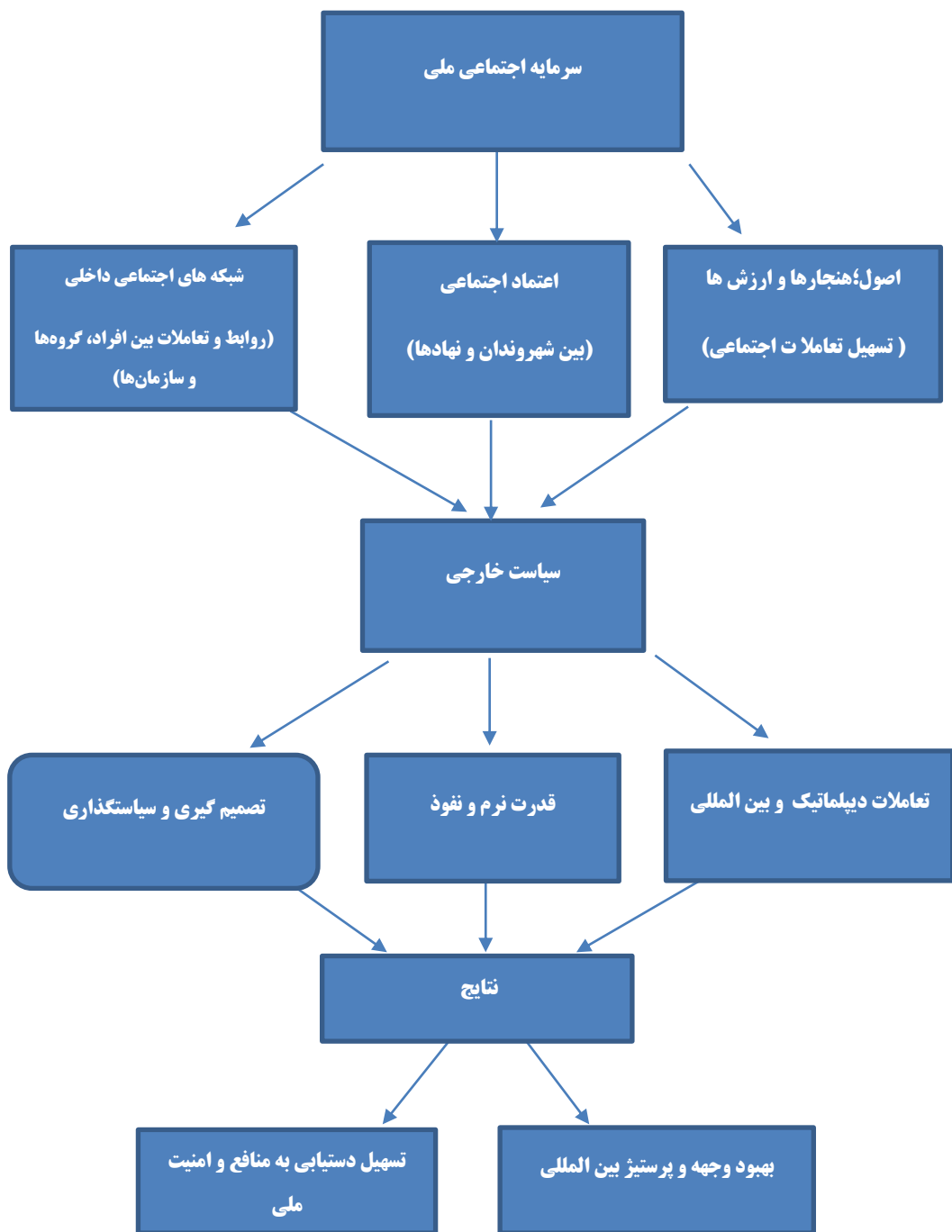
۴- استانداردهای اجتماعی و هنجارها

استانداردهای اجتماعی و هنجارها به مجموعه قواعد و انتظاراتی اطلاق می‌شود که رفتار افراد را در جامعه هدایت می‌کند. فوکویاما به نقش هنجارهای اجتماعی در تقویت سرمایه اجتماعی اشاره می‌کند. هنجارها و استانداردهای مشترک می‌توانند به تقویت همکاری و کاهش تعارضات در سطح جامعه کمک کنند (Fukuyama, 1995).

۵- مبادله متقابل

مبادله متقابل به تعاملات متقابل و حمایت متقابل میان افراد اشاره دارد. روابط مبادله‌ای و متقابل می‌تواند به تقویت اعتماد و همکاری در شبکه‌های اجتماعی کمک کند. این نوع تعاملات موجب افزایش ثبات و قابلیت اعتماد در روابط اجتماعی می‌شود (Burt, 2005).

مدل تأثیر گذاری سرمایه اجتماعی ملی بر سیاست خارجی (منبع: نگارنده)

۳-۲. سرمایه اجتماعی بین المللی

سرمایه اجتماعی بین المللی به روابط و شبکه های اجتماعی فراملی اشاره دارد که به دولت ها کمک می کند تا در سطح جهانی مؤثر عمل کنند. این نوع سرمایه اجتماعی شامل همکاری های بین المللی، تعاملات دیپلماتیک و شبکه های جهانی است که به تسهیل تبادل اطلاعات، منابع و توافقات مشترک کمک می کند (Kohli, 2006). سرمایه اجتماعی بین المللی به مجموعه ای از شبکه های ارتباطی، اعتماد و ارزش های مشترک میان کشورها، سازمان ها و نهادهای جهانی اشاره دارد که به تقویت تعاملات و همکاری های بین المللی کمک می کند.

شاخص های سرمایه اجتماعی بین المللی و ارتباط آنها با سیاست خارجی

۱- شبکه های بین المللی

شبکه های بین المللی شامل مجموعه ای از روابط و تعاملات میان کشورها، سازمان های بین المللی و نهادهای غیر دولتی هستند. این شبکه ها می توانند به صورت رسمی (مانند سازمان های بین المللی) یا غیررسمی (مانند گروه های کاری و انجمن های تخصصی) وجود داشته باشند (Keck & Sikkink, 1998). ایجاد و مدیریت شبکه های جهانی و بین المللی به کشورها امکان می دهد تا در مذاکرات و تعاملات بین المللی موفق تر عمل کنند و از منابع و حمایت های بین المللی بهره برداری نمایند (Keohane & Nye, 2001). شبکه های بین المللی به تسهیل تبادل اطلاعات و تقویت روابط میان کشورهای مختلف کمک می کنند و می توانند به سیاست خارجی کشورها به طور مستقیم تأثیر بگذارند. به عنوان مثال، عضویت در سازمان های بین المللی می تواند به تقویت موقعیت دیپلماتیک و نفوذ یک کشور در سطح جهانی کمک کند.

۲- اعتماد و اعتبار بین المللی

سطح اعتماد موجود در روابط بین المللی و همکاری های جهانی به توانایی دولت ها در برقراری توافقات بین المللی و اجرای سیاست های خارجی مؤثر کمک می کند. کشورهایی که قادر به ایجاد اعتماد و همکاری با دیگر کشورها هستند، معمولاً در سیاست خارجی خود موفق تر عمل می کنند (Fukuyama, 2001). اعتماد و اعتبار به میزان اعتماد کشورهای مختلف به یکدیگر و احترام به قوانین و توافقات جهانی اشاره دارد. اعتماد میان کشورها می تواند به کاهش تنش ها و تسهیل همکاری های بین المللی کمک کند (Putnam, 2000). در سیاست

خارجی، اعتماد و اعتبار می‌تواند به تقویت روابط دیپلماتیک و اقتصادی کمک کرده و در نتیجه، منجر به افزایش همکاری‌ها و کاهش منازعات بین‌المللی شود. به عنوان مثال، کشورهایی که اعتبار بین‌المللی بالاتری دارند، معمولاً تأثیر بیشتری بر فرآیندهای تصمیم‌گیری جهانی دارند.

۳- همکاری‌های بین‌المللی

همکاری‌های بین‌المللی شامل تلاش‌های مشترک کشورهای مختلف برای حل مشکلات جهانی و پیشبرد اهداف مشترک است (Murray, 2005:3). این همکاری‌ها می‌توانند به تقویت سرمایه اجتماعی جهانی و بهبود روابط بین‌المللی کمک کنند. در سیاست خارجی، همکاری‌های بین‌المللی می‌تواند به افزایش نفوذ و قدرت نرم کشورها بینجامد و همچنین به تقویت موقعیت آنها در مذاکرات و توافقات بین‌المللی کمک نماید. به عنوان مثال، همکاری در زمینه‌های تغییرات اقلیمی و امنیت جهانی می‌تواند به بهبود تصویر یک کشور در سطح بین‌المللی کمک نماید.

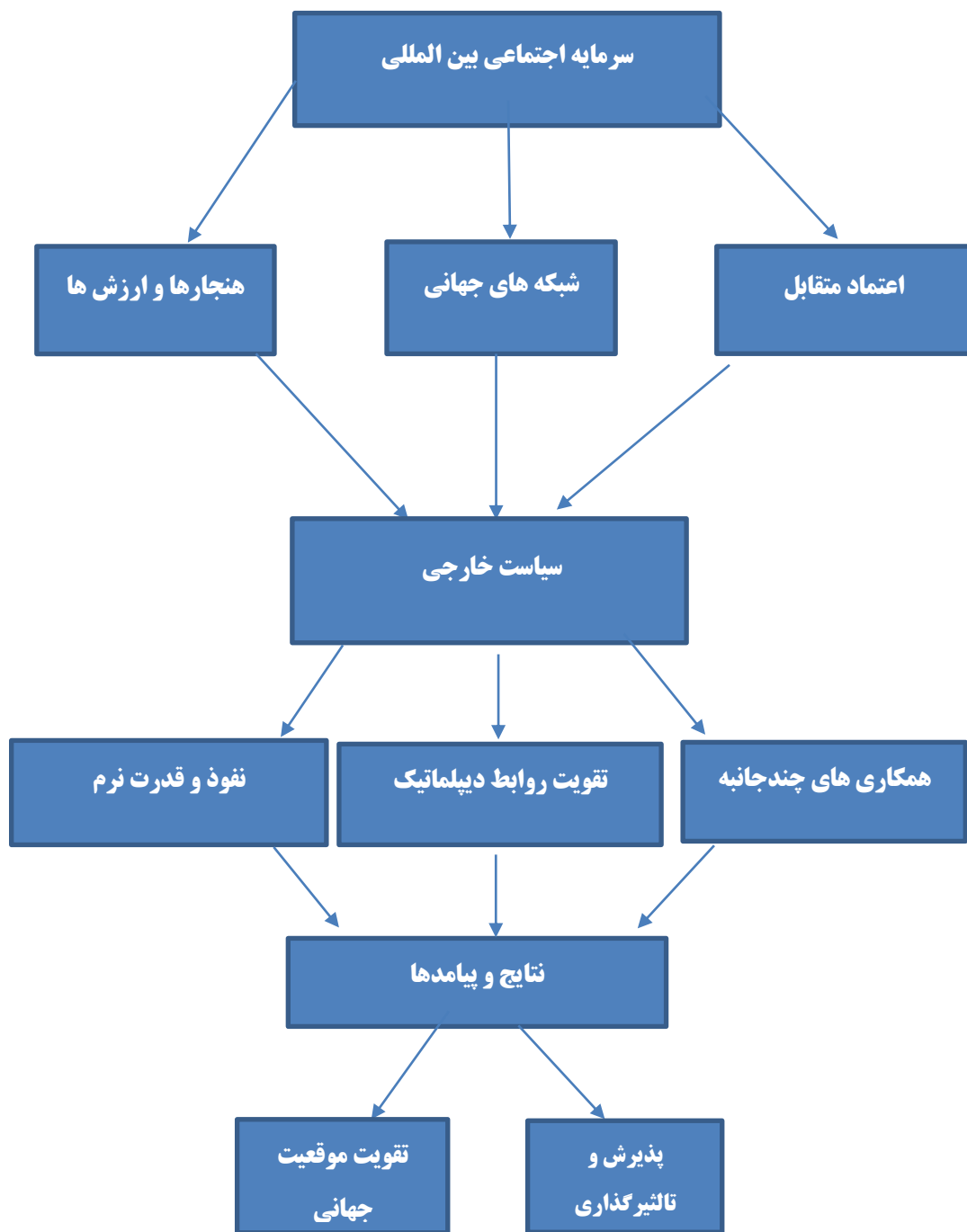
۴- فرهنگ و ارزش‌های مشترک

فرهنگ و ارزش‌های مشترک به اصول و باورهایی اشاره دارند که کشورهای مختلف را به هم نزدیک می‌کند و به تقویت سرمایه اجتماعی کمک می‌کنند (Hofstede, & Minkov, 2010). اشتراکات فرهنگی و ارزش‌های مشترک می‌تواند به تقویت فهم متقابل و کاهش تنش‌ها بین کشورها کمک کند. در سیاست خارجی، کشورهایی که ارزش‌های مشترکی با دیگر کشورها دارند، ممکن است راحت‌تر بتوانند به توافقات مشترک دست یابند و همکاری‌های مؤثرتری داشته باشند.

۵- نهادهای بین‌المللی و سازمان‌های غیردولتی

نهادهای بین‌المللی و سازمان‌های غیردولتی نقش مهمی در تقویت سرمایه اجتماعی جهانی ایفا می‌کنند (Jaysawal, 2017: 346). این نهادها می‌توانند به تقویت روابط، تسهیل تعاملات و همکاری‌های بین‌المللی کمک کنند. در سیاست خارجی، نهادهای بین‌المللی و سازمانهای غیردولتی می‌توانند به عنوان میانجی‌ها و تسهیل‌کنندگان در حل مسائل جهانی و تقویت همکاری‌های بین‌المللی عمل کنند. این نهادها می‌توانند به کشورهای مختلف کمک کنند تا به توافقات مشترک دست یابند و تعاملات مثبت‌تری داشته باشند.

مدل تاثیرگذاری سرمایه اجتماعی بین المللی بر سیاست خارجی (منبع نگارنده)

۳-۳. تعریف و تبیین سیاست خارجی

سیاست خارجی به مجموعه اقداماتی اطلاق می‌شود که یک کشور در تعامل با دیگر کشورها و سازمان‌های بین‌المللی برای دستیابی به اهداف ملی خود انجام می‌دهد. این اقدامات معمولاً شامل دیپلماسی، همکاری‌های اقتصادی، کمک‌های خارجی و اقدامات نظامی است که به منظور حفظ منافع ملی، ارتقاء امنیت و تحقق اهداف استراتژیک صورت می‌پذیرد (Mingst & Arreguín-Toft, 2020). سیاست خارجی به عنوان یک مفهوم چندبعدی، به طور گسترده‌ای تحت تأثیر عوامل داخلی و خارجی قرار دارد. از جمله عوامل داخلی می‌توان به نظرات عمومی، وضعیت اقتصادی، و فشارهای سیاسی داخلی اشاره کرد، در حالی که عوامل خارجی شامل روابط بین‌المللی، تهدیدات جهانی و شرایط اقتصادی جهانی می‌شود (Kydd, 2022).

جهت تبیین نظری سیاست خارجی سه نظریه مهم وجود دارد که هر کدام به نوبه خود به تبیین این پدیده کمک می‌کنند: نظریه‌های واقع‌گرایانه یکی از رویکردهای کلیدی در تبیین سیاست خارجی هستند. بر اساس این نظریه‌ها، دولت‌ها به دنبال تأمین منافع خود و افزایش قدرت نسبی خود در نظام بین‌الملل هستند. واقع‌گرایان معتقدند که سیاست خارجی به طور عمده تحت تأثیر رقابت قدرت‌های بزرگ و منافع ملی قرار دارد و همکاری‌ها و توافقات بین‌المللی بیشتر به دلیل ضرورت‌ها و منافع استراتژیک شکل می‌گیرد (Mearsheimer, 2019). در مقابل، نظریه‌های ایده‌آلیستی بر اهمیت ارزش‌ها و اصول اخلاقی در سیاست خارجی تأکید دارند. این نظریه‌ها معتقدند که دولت‌ها باید به دنبال ارتقاء اصول جهانی همچون حقوق بشر و دموکراسی باشند و سیاست خارجی باید به تحقق این اهداف کمک کند. ایده‌آلیست‌ها بر این باورند که تعاملات بین‌المللی می‌تواند بر پایه همکاری و تعامل مثبت شکل بگیرد و منافع ملی می‌تواند با همکاری‌های جهانی و تلاش برای ایجاد صلح پایدار تأمین شود (Ikenberry, 2021). علاوه بر نظریه‌های فوق، رویکرد سازه‌گرایی نیز وجود دارد که فهم و درک مناسبی در مورد سیاست خارجی ارائه می‌دهد. نظریه‌های ساختارگرایی اجتماعی به تأثیر هویت و مفاهیم اجتماعی بر سیاست خارجی توجه دارند و معتقدند که هویت‌ها و مفاهیم فرهنگی می‌توانند بر تصمیم‌گیری‌های سیاسی و روابط بین‌المللی تأثیرگذار باشند (Wendt, 2015). در نهایت، سیاست خارجی به عنوان یک حوزه پیچیده و چندوجهی نیازمند بررسی دقیق و درک عمیق از عوامل مختلف است. تعامل بین نظریات مختلف و تحلیل دقیق شرایط و متن می‌تواند به شکل‌دهی سیاست‌های مؤثر و هماهنگ در سطح بین‌الملل کمک کند.

۴-۳. سیاست خارجی، سرمایه اجتماعی ملی و بین‌المللی

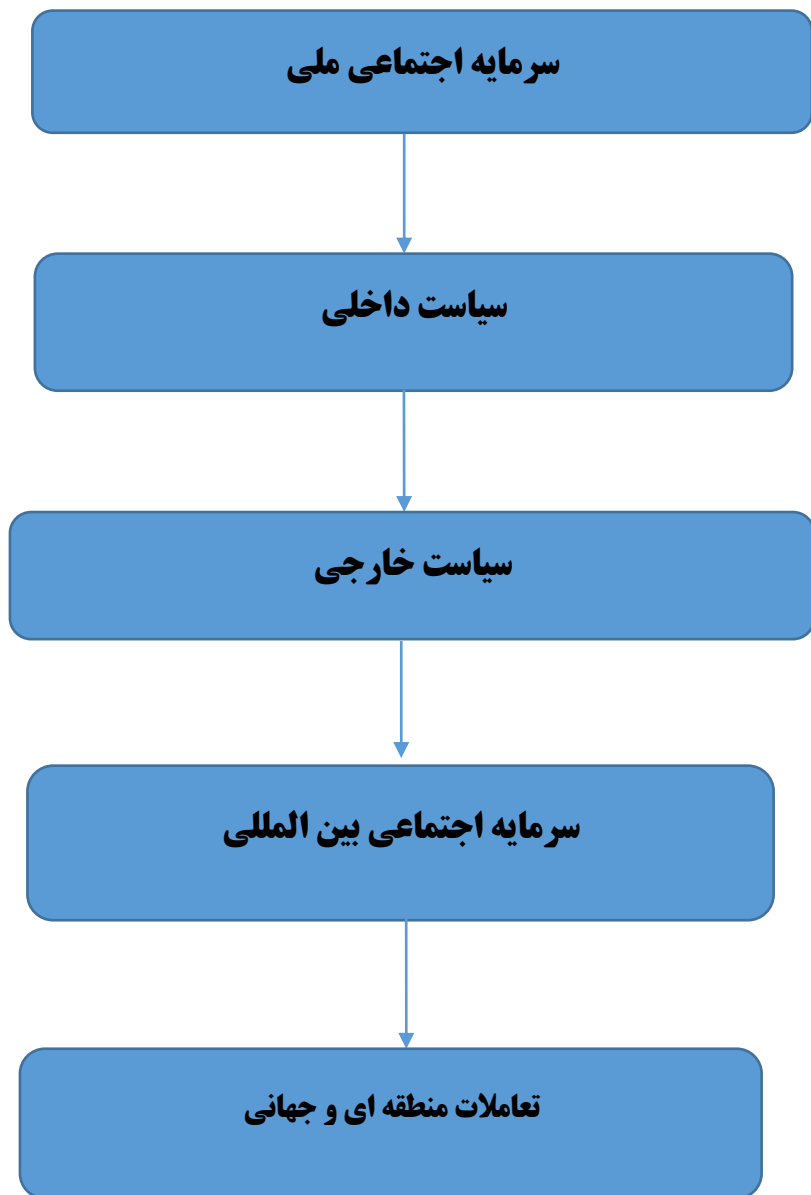
سیاست خارجی به طور فزاینده‌ای تحت تأثیر سرمایه اجتماعی قرار دارد که به روابط و اعتماد بین دولت‌ها و همچنین بین نهادهای دولتی و جامعه مدنی اشاره دارد. سرمایه اجتماعی ملی و بین‌المللی نقش مهمی در شکل‌گیری و اجرای سیاست‌های خارجی ایفا می‌کند. زیرا این سرمایه شامل شبکه‌های اجتماعی، اعتماد و همکاری‌های مشترک است که می‌تواند به تقویت یا تضعیف روابط بین‌المللی کمک کند. به عبارتی سرمایه اجتماعی ملی و بین‌المللی به طور مستقیم بر سیاست خارجی کشورها تأثیر می‌گذارد. کشورهایی که از سرمایه اجتماعی قوی‌تری برخوردارند، معمولاً قادر به ایجاد و حفظ روابط بین‌المللی موفق‌تر و پایدارتر هستند.

-تأثیر سرمایه اجتماعی ملی بر سیاست خارجی: کشورهای با سطح بالای سرمایه اجتماعی ملی معمولاً در پیاده‌سازی سیاست‌های خارجی موفق‌تر هستند. اعتماد عمومی به نهادهای دولتی و شبکه‌های اجتماعی قوی می‌تواند به تقویت موقعیت کشور در مذاکرات و تعاملات بین‌المللی کمک کند. سرمایه اجتماعی ملی می‌تواند بر سیاست خارجی تأثیر بگذارد زیرا دولت‌ها به نیازها و اولویت‌های داخلی خود توجه می‌کنند و سیاست‌های خارجی را به نحوی تنظیم می‌کنند که با اهداف ملی و انتظارات عمومی هماهنگ باشد. به عبارت دیگر، دولت‌ها ممکن است برای تقویت مشروعیت داخلی خود، به دنبال تقویت روابط بین‌المللی یا کسب پشتیبانی بین‌المللی برای سیاست‌های داخلی خود باشند.

-تأثیر سرمایه اجتماعی بین‌المللی بر سیاست خارجی: استفاده مؤثر از سرمایه اجتماعی بین‌المللی می‌تواند به کشورها کمک کند تا در صحنه جهانی نفوذ بیشتری پیدا کنند. روابط و همکاری‌های بین‌المللی مثبت می‌تواند به تسهیل توافقات بین‌المللی، کاهش تنش‌ها و افزایش حمایت‌های جهانی منجر شود (Luna & Morris, 2023). سرمایه اجتماعی بین‌المللی شامل تعاملات و اعتماد بین کشورها و نهادهای بین‌المللی است که می‌تواند به تقویت یا تضعیف همکاری‌های جهانی کمک کند. کشورهایی که دارای سرمایه اجتماعی قوی در سطح بین‌المللی هستند، معمولاً توانایی بیشتری در شکل‌دهی به نظم جهانی و حل مسائل جهانی دارند. این اعتماد و تعاملات متقابل می‌تواند به کاهش تنش‌ها و افزایش همکاری‌های بین‌المللی منجر شود.

بنابراین، سرمایه اجتماعی به عنوان یک منبع ارزشمند برای تقویت سیاست‌های خارجی و ارتقاء همکاری‌های بین‌المللی عمل می‌کند. با توجه به تأثیرات مثبت آن بر روابط بین‌المللی، سرمایه اجتماعی می‌تواند به عنوان یکی از عوامل کلیدی در طراحی و اجرای سیاست‌های خارجی مؤثر و پایدار محسوب شود.

مدل فرایندی تأثیر سرمایه اجتماعی ملی و بین المللی بر سیاست خارجی (منبع نگارنده)

۴- مولفه‌های تاثیرگذار سرمایه اجتماعی بر سیاست خارجی دولت وفاق

در حال حاضر، دولت وفاق با مسائل و مشکلات متعددی در سیاست خارجی مواجه است که شامل تحریم‌های بین‌المللی، تنش‌های منطقه‌ای و مساله هسته‌ای می‌شود. همچنین با محدودیت‌هایی در بهره‌برداری از سرمایه اجتماعی و تأثیر آن بر سیاست خارجی مواجه است؛ محدودیت‌های داخلی، از جمله مشکلات اقتصادی و مسائل اجتماعی، می‌تواند بر ظرفیت ایران برای ایجاد و تقویت سرمایه اجتماعی تأثیرگذار باشد. از سوی دیگر، فرصت‌های زیادی نیز وجود دارد؛ بهبود روابط با کشورهای همسایه، تقویت همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی و بهره‌برداری از ظرفیت‌های دیپلماتیک می‌تواند به افزایش سرمایه اجتماعی بین‌المللی ایران و تقویت موقعیت این کشور در سیاست خارجی کمک کند.

۱-۴-۱. اعتماد

اعتماد، به عنوان یکی از شاخص‌های اصلی سرمایه اجتماعی، نقش مهمی در سیاست خارجی دولت وفاق ایران ایفا می‌کند. اعتماد در سطح نهادهای رسمی و غیر رسمی و نخبگان اجرایی نیز به اجماع نظر و وحدت عمل در سطح سیاست خارجی کمک می‌کند. از دیدگاه نخبگان دولت وفاق پزشکیان «ایران زمانی توانسته است اهداف گفتمانی انقلاب اسلامی را محقق نماید که قدرت میدانی را با مذاکره و مبتنی بر افزایش توان ملی و حضور فعالانه در صحنه‌های سرنوشت ساز بین‌المللی ترکیب و تکمیل نماید» (ظریف، ۱۳۹۷: ۲۶).

در سطح بین‌الملل نیز اعتماد به نهادهای بین‌المللی و کشورهای همسایه می‌تواند به بهبود روابط دیپلماتیک و همکاری‌های بین‌المللی کمک کند. دولت وفاق ایران تلاش می‌کند با ایجاد و تقویت اعتماد در سطح بین‌المللی، مذاکرات هسته‌ای و توافقات جهانی را بهبود بخشد. در مذاکرات هسته‌ای، اعتماد میان طرفین مذاکرات می‌تواند به موفقیت در دستیابی به توافقات پایدار و مؤثر کمک کند. پزشکیان به عنوان رئیس جمهور ایران با تأکید بر ایجاد اعتماد در داخل و خارج از کشور، به تقویت ثبات و انسجام اجتماعی پرداخته است. اعتماد به نهادهای دولتی و سیاست‌های داخلی می‌تواند به حمایت عمومی از سیاست‌های خارجی و داخلی کمک کند و به تقویت موقعیت بین‌المللی کشور منجر شود. عراقچی، به عنوان وزیر خارجه ایران، تلاش کرده است تا با تقویت اعتماد در سطح بین‌المللی، به بهبود روابط دیپلماتیک ایران کمک کند. اعتماد به عنوان یکی از شاخص‌های کلیدی سرمایه اجتماعی، در سیاست خارجی به

معنای ایجاد روابط مستحکم و پایدار با کشورهای دیگر است. این اعتماد می‌تواند به موفقیت در مذاکرات و توافقات بین‌المللی کمک کند.

۲-۴. شبکه‌های اجتماعی و مشارکت اجتماعی

شبکه‌های اجتماعی بین‌المللی، شامل روابط دیپلماتیک و اقتصادی با کشورهای دیگر، از جمله شاخص‌های سرمایه اجتماعی هستند که به سیاست خارجی دولت وفاق ایران مرتبط می‌شود. ضرورت دارد دولت وفاق ایران به تقویت شبکه‌های دیپلماتیک خود با کشورهای مختلف توجه ویژه‌ای داشته باشد. این شبکه‌ها به ایجاد فرصت‌های تجاری، اقتصادی، و سیاسی برای کشور کمک می‌کنند.

ضرورت دارد دولت وفاق با تقویت شبکه‌های دیپلماتیک و اقتصادی ایران در سطح بین‌المللی، به دنبال ایجاد فرصت‌های جدید برای کشور باشد. شبکه‌های اجتماعی بین‌المللی شامل روابط با کشورهای مختلف و سازمان‌های بین‌المللی هستند که به تقویت موقعیت دیپلماتیک ایران کمک می‌کنند. ایجاد و تقویت این شبکه‌ها می‌تواند به بهبود روابط اقتصادی و سیاسی ایران با دیگر کشورها کمک کند. پژوهشگران نیز با توجه به تقویت شبکه‌های اجتماعی داخلی و خارجی، به دنبال ارتقاء روابط اجتماعی و اقتصادی کشور است. این شبکه‌ها می‌توانند به تأمین منابع و پشتیبانی از سیاست‌های داخلی و خارجی دولت کمک کنند و به تقویت جایگاه ایران در سطح بین‌المللی منجر شوند. «تحکیم روابط با همسایگان در اولویت قرار خواهد داشت. ما پیگیر تشکیل یک «منطقه قوی» خواهیم بود، نه مناسباتی که در آن یک کشور به تنهایی به دنبال استیلا و تسلط بر دیگران باشد. من قویاً اعتقاد دارم که کشورهای همسایه و برادر نباید منابع ارزشمند خود را در جهت رقابت‌های فرسایشی، مسابقه تسلیحاتی و محدودسازی بی‌مورد یکدیگر هدر دهند. به جای آن، هدف ما باید ایجاد محیطی باشد که در آن منابع همگان برای پیشرفت و توسعه منطقه، به نفع همه، اختصاص یابد. ما به همکاری با ترکیه، عربستان سعودی، عمان، عراق، بحرین، قطر، کویت، امارات متحده عربی و سازمان‌های منطقه‌ای به منظور تعمیق روابط اقتصادی، تقویت روابط تجاری، ارتقا سرمایه‌گذاری‌های مشترک، مقابله با چالش‌های مشترک و حرکت به سوی ایجاد چارچوب منطقه‌ای برای گفت‌وگو، اعتمادسازی و توسعه مبادرت خواهیم کرد.» (پژشکیان، ۱۴۰۳ الف)

مشارکت اجتماعی به میزان و نوع مشارکت دولت در سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی و همچنین در فرآیندهای جهانی اشاره دارد. دولت وفاق ایران با مشارکت فعال در سازمان‌های بین‌المللی مانند سازمان ملل متحد و سازمان همکاری اسلامی، تلاش می‌کند تا اهداف خود را در سطح جهانی پیش ببرد. این مشارکت به تقویت موقعیت بین‌المللی ایران و بهبود روابط با سایر کشورها کمک می‌کند. مشارکت در سازمان‌های بین‌المللی و فرآیندهای جهانی به تقویت سرمایه اجتماعی و تقویت موقعیت بین‌المللی کشور کمک می‌کند.

۴-۳. همبستگی اجتماعی

همبستگی اجتماعی، که به ارتباط و انسجام درون جامعه اشاره دارد، می‌تواند تأثیر غیرمستقیم بر سیاست خارجی داشته باشد. درون‌مایه‌های همبستگی اجتماعی در ایران می‌توانند به تقویت انسجام داخلی و حمایت عمومی از سیاست‌های خارجی دولت کمک کنند. این انسجام داخلی می‌تواند به دولت در مذاکرات بین‌المللی و تعاملات جهانی کمک کند و به تصویب سیاست‌های خارجی مورد نظر آن کمک نماید. پزشک‌یان تلاش می‌کند در جامعه انسجام ایجاد نماید تلاش برای به متن آوردن افراد و گروه‌های در حاشیه سیاست در این راستا صورت گرفته است. قدرت دادن به زنان، اقلیت‌های مذهبی و قومیت‌ها جهت تقویت ارزش‌ها و همبستگی ملی صورت گرفته است. این امر یکی از زمینه‌های ایران‌هراسی را از بین برده و با کاهش امکان تجزیه طلبی، نفوذ فرهنگی کشورمان را ارتقاء خواهد بخشید. «همگرایی در داخل، ناظر بر وحدت مسئولین برای حل مشکلات کشور و کاهش شکاف میان دولت و ملت است و در عرصه خارجی ناظر بر تعامل عزتمندانه با کشورهای غیرمتخاصم و تعادل‌بخشی در توسعه روابط با بلوک شرق و غرب است. بر این اساس دولت چهاردهم در عرصه سیاست خارجی نیز به یک دال مرکزی گفتمانی نیازمند است که جهت‌گیری دولت چهاردهم در منطقه و نظام بین‌الملل را تعیین می‌کند» (حسینی، ۱۴۰۳). همبستگی اجتماعی در سطح بین‌المللی نیز می‌تواند به تقویت روابط دیپلماتیک و همکاری‌های جهانی کمک کند و به ایجاد محیطی حمایت‌گرایانه و همکاری جویانه در عرصه بین‌المللی منجر شود.

۴-۴. شفافیت و عدالت اجتماعی

شفافیت و عدالت اجتماعی به طور ملموس به تقویت سرمایه اجتماعی منجر شود با کاهش فساد و افزایش انصاف، تعاملات مثبت و همکاری‌های اجتماعی تقویت شده و در نتیجه، سرمایه

اجتماعی در سطح ملی بهبود یابد. پزشک‌یان در مراسم بررسی صلاحیت‌های وزیران در مجلس بر عدالت و شفافیت در سیاست‌گذاری تاکید کرد. از دیدگاه او «هیچ دین و باوری، هیچ امام و پیغمبری در قبال هیچ انسانی، قدم از عدالت آن طرف‌تر نگذاشته است. فرقی نمی‌کند که مذهبی باشند یا نباشند، ترک باشند، فارس باشند، عرب باشند، عجم باشند، خارجی باشند یا داخلی. تمام دعوا بر سر عدالت است.» به عبارتی او معتقد است که افزایش عدالت، شفافیت و کاهش فساد باعث تقویت اعتماد عمومی به نهادهای دولتی می‌شود. «باید با مردم در هر کجا و منطقه‌ای که هستند، بدون این‌که تبعیض نژادی، جنسی، مذهبی و قومی و ناحیه‌ای برای آن‌ها قائل شویم، بر اساس عدالت برخورد کنیم. اگر منصفانه با مردم برخورد کنیم، این مردم پایبند و معتقد و محکم پشت این حکومت خواهند ایستاد. این جز با وفاق و همدلی و همراهی امکان پذیر نیست.» (پزشک‌یان، ۱۴۰۳ ب). این اعتماد می‌تواند به تقویت هنجارهای همکاری و مشارکت در سطح جامعه منجر شود. با اجرای سیاست‌های شفاف و عادلانه، پزشک‌یان انتظار دارد که روابط اجتماعی بهبود یافته و همکاری‌های جمعی افزایش یابد.

۵-۴. دیپلماسی و تقویت شبکه‌های بین‌المللی

در این زمینه، سرمایه اجتماعی داخلی می‌تواند به تقویت استراتژی‌های دیپلماتیک و جلب حمایت‌های بین‌المللی کمک کند. علاوه بر این، تلاش برای تقویت سرمایه اجتماعی بین‌المللی از طریق همکاری‌های چندجانبه، مشارکت در سازمان‌های بین‌المللی و ایجاد روابط مثبت با کشورهای مختلف، می‌تواند به موقعیت ایران در عرصه جهانی را بهبود ببخشد. با تقویت روابط دیپلماتیک و تعاملات مؤثر با کشورهای دیگر، می‌توان شبکه‌های اجتماعی جهانی را بهبود بخشید. این شبکه‌های اجتماعی به نوبه خود می‌توانند به تقویت سرمایه اجتماعی در سطح بین‌المللی کمک کنند. تعاملات دیپلماتیک ایران با کشورهای مختلف به تقویت وجهه، پرستیژ و عزت کشور و بهبود وضعیت جهانی کشور کمک کرده و سرمایه اجتماعی جهانی تقویت خواهد شد. از دیدگاه عراقچی وزیر خارجه دولت وفاق ملی، دیپلماسی، بسترسازی برای کسب ثروت، قدرت و منزلت است. «سیاست خارجی باید در مدار پیشرفت اقتصادی کشور قرار گیرد و همسو با اهداف برنامه هفتم توسعه حرکت کند. بدین منظور، تمامی ظرفیت‌های دیپلماسی برای کسب سهم شایسته از بازارهای جهانی، گشایش مسیرهای جدید، مانع زدایی، تسهیل‌گری و امیدبخشی به فعالان اقتصادی اعم از دولتی و خصوصی به کار گرفته خواهند شد.» (عراقچی، ۱۴۰۳). این امر نشان از تاکید دولت وفاق ملی بر دیپلماسی و تعاملات بین‌المللی برای بهبود

موقعیت ایران در جامعه جهانی دارد. عراقچی در برنامه خود به وضوح بر اهمیت دیپلماسی «فراگیر و فعال» تأکید کرده است. «این رویکرد نشان‌دهنده تعهد به استفاده از تمامی ظرفیت‌های دیپلماسی برای ارتقاء منافع ملی و افزایش تأثیرگذاری بین‌المللی ایران است. دیپلماسی فعال به معنای حضور پررنگ و مؤثر در عرصه‌های جهانی است، در حالی که دیپلماسی فراگیر به معنای گسترش روابط و تعاملات با طیف وسیعی از کشورها و سازمان‌های بین‌المللی است.» (کمالی، ۱۴۰۳).

۴-۶. تأکید بر همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی

همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی خصوصاً با کشورهای همسایه سرمایه اجتماعی بین-المللی قابل توجهی را برای دولت وفاق فراهم می‌کند. نخبگان اجرایی این دولت مثل ظریف و عراقچی بر اهمیت اعتماد متقابل و همکاری میان کشورهای مختلف برای پیشبرد منافع ملی تأکید دارد. تسری این همکاری‌ها به سطح جهانی و با سایر کشورهای خصوصاً قدرت‌های بزرگ و قدرت‌های جنوب در حال ظهور به بهبود وجهه ایران و افزایش همکاری‌های اقتصادی و سیاسی کشور کمک می‌نماید. با ایجاد اعتماد متقابل در روابط بین‌المللی، می‌توان به تقویت سرمایه اجتماعی جهانی کمک کرد. این اعتماد به بهبود روابط و تعاملات بین‌المللی و ایجاد همکاری‌های بیشتر در سطح جهانی منجر خواهد شد. اعتماد متقابل و همکاری‌های بین‌المللی به طور ملموس به تقویت سرمایه اجتماعی جهانی کمک می‌کند. دولت وفاق درصدد است «سیاستی فرصت‌گرا را پیگیری کند که با ایجاد «تعادل» در روابط با همه کشورها، منطبق با منافع ملی، توسعه اقتصادی و نیازهای صلح و امنیت منطقه و جهان باشد. در این راستا، از تلاش‌های صادقانه برای کاهش تنش‌ها استقبال می‌کنیم و با صداقت به صداقت پاسخ خواهیم داد.» (پزشکیان، ۱۴۰۳ الف).

۴-۷. مبادله و روابط متقابل

مبادله متقابل در سیاست خارجی به معنای تبادل حمایت‌ها و امتیازات متقابل میان کشورها است (Burt, 2005). دولت وفاق ایران با تمرکز بر ایجاد روابط متقابل و تبادل منافع با کشورهای مختلف، به دنبال تقویت روابط دیپلماتیک و اقتصادی خود است. این نوع تعاملات می‌تواند به ایجاد فرصت‌های جدید و تقویت موقعیت بین‌المللی ایران کمک کند. «فرصت‌های همکاری شامل همکاری‌های اقتصادی و فناورانه، امنیت انرژی، مسیرهای ترانزیت،

محیط زیست، همچنین مبارزه با تروریسم و قاچاق مواد مخدر، بحران پناهندگان و سایر حوزه‌ها هستند که همه اینها می‌توانند به نفع کشورهای ما پیگیری شوند.» (پزشکیان، ۱۴۰۳ الف). دولت وفاق با تمرکز بر ایجاد روابط مبادله‌ای و متقابل با کشورهای دیگر، خصوصا با کشورهای اروپایی به دنبال تقویت همکاری‌های بین‌المللی و دیپلماتیک ایران است. این نوع تعاملات می‌تواند به ایجاد فرصت‌های جدید و تقویت موقعیت بین‌المللی کشور کمک کند. پزشکیان در پیامش به جهان جدید با ذکر مبادله و ارتباط متقابل تاکید می‌کند که: «آماده برگزاری گفتگوهای سازنده با کشورهای اروپایی هستم تا با تلاش مشترک، روابطمان را بر پایه اصل برابری و احترام متقابل، به مسیر صحیح هدایت کنیم. کشورهای اروپایی باید دریابند که مردم ایران مردمی با افتخار هستند و حقوق و شأن آن‌ها را دیگر نمی‌توان نادیده گرفت. هرگاه قدرت‌های اروپایی به این واقعیت واقف شوند، تصور برساخته تفوق اخلاقی خود را کنار بگذارند و همچنین از بحران‌های ساختگی که مدت‌هاست بر روابطمان سایه افکنده عبور نمایند، فرصت‌های بسیاری برای همکاری بین ایران و اروپا وجود خواهد داشت که می‌توان مورد بررسی قرار داد» (پزشکیان، ۱۴۰۳ الف).

۸-۴. دیپلماسی عمومی

دیپلماسی عمومی و روابط عمومی بین‌المللی به تلاش‌های کشورها و سازمان‌ها برای بهبود تصویر و نفوذ خود در سطح جهانی اشاره دارد (Melissen, 2005). این تلاش‌ها می‌توانند شامل برنامه‌های تبادل فرهنگی، کمپین‌های تبلیغاتی بین‌المللی و دیگر فعالیت‌های ارتباطی باشند.» دیپلماسی عمومی می‌تواند به تقویت روابط بین‌المللی و افزایش سرمایه اجتماعی جهانی کمک کند و به کشورها کمک کند تا موقعیت و تأثیر خود را در سطح بین‌المللی بهبود بخشند. با توجه به اهمیت فضای مجازی و رسانه‌ای در دنیای کنونی، برای پیشبرد سیاست همسایگی نباید تنها به دیپلمات‌ها یا دیپلماسی رسمی متکی بود، بلکه باید از ظرفیت‌های دیپلماسی عمومی و رسانه‌ای و مشارکت نمایندگان گروه‌های اجتماعی و همچنین سمن‌ها نیز بهره برد.» (عراقچی، ۱۴۰۱: ۲۸). می‌توان ارتباط بین دیپلماسی عمومی و سرمایه اجتماعی را طبق موارد ذیل توضیح داد:

۱. **تقویت روابط و تعاملات بین‌المللی:** دیپلماسی عمومی به ایجاد و تقویت روابط مثبت با کشورهای دیگر کمک می‌کند، که می‌تواند به افزایش سرمایه اجتماعی در

سطح بین‌المللی منجر شود. این روابط شامل تبادل فرهنگی، آموزشی و اقتصادی است که به افزایش اعتماد و همکاری متقابل کمک می‌کند.

۲. **ایجاد شبکه‌های اجتماعی جدید**: فعالیت‌های دیپلماسی عمومی می‌تواند به ایجاد و گسترش شبکه‌های اجتماعی و حرفه‌ای جدید منجر شود. این شبکه‌ها می‌توانند شامل دانشگاه‌ها، سازمان‌های غیر دولتی، و گروه‌های فرهنگی باشند که به تبادل ایده‌ها و تجربیات کمک می‌کنند و سرمایه اجتماعی را تقویت می‌کنند.

۳. **افزایش اعتماد و پذیرش**: سرمایه اجتماعی به میزان بالایی به اعتماد بین افراد و گروه‌ها وابسته است. دیپلماسی عمومی می‌تواند به بهبود تصویر و اعتبار یک کشور در دیگر کشورها کمک کند و در نتیجه، اعتماد و پذیرش متقابل را افزایش دهد.

۴. **پشتیبانی از نهادهای مدنی و سازمان‌های غیر دولتی**: دیپلماسی عمومی می‌تواند به تقویت نهادهای مدنی و سازمان‌های غیر دولتی کمک کند که نقش مهمی در ایجاد و حفظ سرمایه اجتماعی دارند. این نهادها و سازمان‌ها می‌توانند به ترویج ارزش‌های مشترک و تقویت روابط بین‌المللی کمک کنند.

۵. **تقویت هویت فرهنگی و ملی**: دیپلماسی عمومی می‌تواند به ترویج هویت فرهنگی و ملی کمک کند و در نتیجه، به تقویت احساس تعلق و هویت در جامعه کمک کند. این امر می‌تواند به افزایش سرمایه اجتماعی در سطح داخلی و بین‌المللی منجر شود.

در دولت وفاق ملی دیپلماسی عمومی فعال و روایت‌سازی هوشمندانه در جنگ‌شناختی نیز بخشی از سیاست‌های دولت پزشک‌پسندان می‌باشد. «این رویکرد به معنای استفاده از ابزارهای دیپلماسی عمومی برای تأثیرگذاری بر افکار عمومی جهانی و مقابله با تبلیغات منفی علیه کشورمان است. با استفاده از روایت‌سازی هوشمندانه و اقناعی، عراقچی قصد دارد تا تصویر مثبت و واقعی از ایران در عرصه بین‌المللی ارائه دهد و به تقویت روابط با کشورهای مختلف کمک کند.» (کمالی، ۱۴۰۳).

۹-۴ تسهیل تعاملات دیپلماتیک

سرمایه اجتماعی بین‌المللی می‌تواند به تسهیل تعاملات دیپلماتیک کمک کند. ایران به عنوان کشوری با سابقه طولانی در دیپلماسی بین‌المللی، از سرمایه اجتماعی برای تقویت روابط

با دیگر کشورها بهره برده است. برای مثال، توافق هسته‌ای ایران (برجام) نمونه‌ای از استفاده از سرمایه اجتماعی برای حل و فصل منازعات هسته‌ای و بهبود روابط بین‌المللی است. در این توافق، شبکه‌های دیپلماتیک و اعتماد میان ایران و گروه ۵+۱ (آلمان و پنج کشور دائمی شورای امنیت) نقش کلیدی ایفا کردند. «ایران امروز در سایه دستاوردهای انقلاب و به ویژه خودباوری و استقلال عملی و نظری به عنوان کنشگری در صحنه بین‌المللی و نه صرفاً موضوع کنش تبدیل شده است، لذا حضور در صحنه بین‌المللی و مذاکرات برای نهادینه کردن این دستاوردها ضروری است. ایران یک کنشگر است و به عنوان یک کنشگر معادلات معمول روابط بین‌المللی برای ایران بسیار پرچالش‌تر است و منافع انتخاب‌های درست و استفاده بهینه از فرصت‌ها و توانمندی‌های میدانی بسیار بالاتر و به همین میزان خطرات رها کردن میدان مذاکره و یا اتکای صرف به میدان و یا مذاکره به مراتب بیش از کشورهایی است که نقش حاشیه دارند» (ظریف؛ ۱۳۹۷: ۲۵).

۴-۱۰. ترویج همکاری‌های اقتصادی

سرمایه اجتماعی بین‌المللی نقش مهمی در ترویج همکاری‌های اقتصادی دارد. ایران در سال‌های اخیر با ایجاد و تقویت روابط اقتصادی با کشورهای مختلف به دنبال افزایش تعاملات تجاری و اقتصادی بوده است. به عنوان مثال، توافقات اقتصادی با چین و روسیه به عنوان بخشی از سیاست «نگاه به شرق» ایران، به تقویت همکاری‌های اقتصادی و تجاری در چارچوب شبکه‌های بین‌المللی کمک کرده است. «بهره برداری از ظرفیت‌های اقتصادی کشور در قالب الگوی وابستگی متقابل اقتصادی علاوه بر نهادینه ساختن مناسبات اقتصادی ایران با کشورهای همسایه و کاهش تنش با آن‌ها، باعث تحکیم امنیت کشور به ویژه امنیت اقتصادی آن می‌شود. بازار بزرگ بیش پانصد میلیونی در منطقه نیز ظرفیت بزرگی برای همکاری اقتصادی به شمار می‌رود. به هر میزان چسبندگی و پیوندهای اقتصادی به ویژه در حوزه‌های حمل و نقلی و ترانزیتی بین ایران و کشورهای منطقه بیشتر شود، به همان میزان از ظرفیت‌ها استفاده شده و از اختلافات کاسته خواهد شد و هم زمان زمینه‌های همگرایی افزایش خواهد یافت» (عراقچی، ۱۴۰۱: ۱۱).

۴-۱۱. تقویت تبادلات فرهنگی

تبادل فرهنگی و تحصیلی می‌تواند به تقویت روابط بین‌المللی و بهبود درک متقابل کمک کند. ایران با برگزاری رویدادهای فرهنگی و برنامه‌های تحصیلی، به دنبال ارتقاء روابط فرهنگی

با دیگر کشورها است. برای مثال، برگزاری جشنواره‌های فرهنگی و همکاری‌های آموزشی با کشورهای مختلف به تقویت روابط فرهنگی و ایجاد پل‌های ارتباطی میان ملت‌ها کمک کرده است. «ایران و همسایگانش از عناصر فرهنگی و تمدنی مشترک برخوردارند به عنوان یک شاخص هر کجا نوروز را جشن می‌گیرند، تحت تاثیر فرهنگ و تمدن ایران است. تمدن دیرینه و غنی ایران و گستره جغرافیایی آن در طول تاریخ ظرفیت بزرگی را برای ارتباطات مطلوب همسایگی فراهم کرده است که باید از این ظرفیت استفاده کرد... همچنین ایران مامن و مقصد شیعیان جهان و دوستداران اهل بیت عصمت و طهارت است و این ویژگی ظرفیت مناسبی را برای همکاری با کشورهایی در حوزه همسایگی که جمعیت شیعه بالایی دارند ایجاد می‌کند. علاوه بر اماکن متبرکه، اماکن فرهنگی و معنوی نظیر مقبره‌های شعرای به نام و مشهور نظیر حکیم فردوسی، حافظ و سعدی... ظرفیت خوبی برای ایران دوستان و علاقه‌مندان کشورهای همسایه به فرهنگ و ادبیات کشور است» (عراقچی، ۱۴۰۱: ۱۸).

۱۲-۴. حمایت از حل و فصل منازعات

سرمایه اجتماعی بین‌المللی می‌تواند در حل و فصل منازعات و ایجاد صلح نقش مؤثری ایفا کند. ایران با استفاده از دیپلماسی فعال و شبکه‌های بین‌المللی، به دنبال حل و فصل منازعات منطقه‌ای و بین‌المللی بوده است. به عنوان مثال، تلاش‌های ایران برای میانجیگری در بحران‌های سوریه و یمن نشان‌دهنده استفاده از سرمایه اجتماعی برای حل منازعات و ایجاد ثبات در منطقه است. «از دیدگاه عراقچی بهترین راه حل برای حل و فصل چالش‌ها و اختلافات بین‌المللی همکاری است. مثلاً از دیدگاه عراقچی یکی از مهمترین مشکلات بشری مشکل آب است. «هیدروپلیتیک در چهار حوزه منازعات و همکاری بر سر منابع آب، محیط زیست، امنیت، و تاثیرات اجتماعی فرهنگی آب به مطالعه می‌پردازد. از آنجا که حل مسائل و مشکلات ناشی از کمبود آب از عهده تک‌تک دولت‌ها خارج است، لذا همکاری‌های دوجانبه، چند جانبه و بین‌المللی در این زمینه اجتناب‌ناپذیر است. دولت‌ها نیازمند در پیش گرفتن سیاست خارجی فعال، پویا، و متناسب با شرایط جدید آب و هوایی و جمعیتی هستند» (عراقچی، ۱۳۹۳: ۱۷۱).

۱۳-۴. حکمرانی منطقه‌ای و جهانی

سرمایه اجتماعی بین‌المللی می‌تواند به تقویت حکمرانی جهانی کمک کند. ایران با حضور در سازمان‌های بین‌المللی و مشارکت در مذاکرات جهانی به دنبال تقویت نقش خود در

حکمرانی جهانی است. به عنوان مثال، عضویت ایران در سازمان‌های مختلف بین‌المللی مانند سازمان ملل متحد و سازمان همکاری اسلامی، بریکس و شانگهای به تقویت شبکه‌های بین‌المللی و تأثیرگذاری بر مسائل جهانی کمک کرده است. از دیدگاه دولت وفاق حل و فصل بسیاری از مشکلات جهانی فراتر ظرفیت‌ها و توانایی ملی است و عزم و اراده‌ای منطقه‌ای و جهانی می‌طلبد. «حدود دو دهه رقابت میان بازیگران منطقه‌ای همراه با مداخله قدرت‌های فرامنطقه‌ای حاصلی جز هدررفت انرژی آنها نداشته است. این در حالی بود که فراتر از انگیزه‌های رقابت منطقه‌ای، تهدیداتی مشترک این کشورها را تحت تأثیر قرار داده و می‌دهند. این چالش‌ها چون جنگ، تنش‌های فرقه‌ای، تروریسم و افراط‌گرایی، قاچاق مواد مخدر، بحران پناهندگان، تخریب محیط‌زیست، کمبود آب و... جز با همکاری جمعی و سازنده بازیگران بومی در بستری آرام قابل تدبیر نخواهند بود. در غیر این صورت، با برجستگی تهدیدات امنیتی در ابعاد نظامی، سیاسی، اقتصادی، هویتی و زیست محیطی، طرح‌ها و سند‌های چشم‌انداز توسعه در منطقه و کشورهای آن امکان تحقق نخواهند یافت. از این منظر بازنمایی تهدید مشترک و تاکید بر همکاری‌های جمعی موضعی سازنده خواهد بود.» (پزشکیان، ۱۴۰۳، الف). با رویکرد جدید دولت چهاردهم در سیاست و روابط خارجی فرصتی جدید برای بازیگران موثر بین‌المللی به‌ویژه در غرب فراهم آمده تا نسبت به تعامل بیشتر یا بازسازی متقابل روابط با ایران اقدام کنند. بعضی از نخبگان دولت وفاق مثل ظریف معتقد است غرب محوری و دولت محوری در جهان کنونی تنها کنشگران اصلی نیستند. او بر اجماع سازی اعضای جامعه بین‌المللی تاکید دارد/ «انحصار غربی و انحصار دولت‌ها در روابط بین‌الملل به پایان رسیده است. بنابراین، در زمانه کنونی می‌توان به دو نکته توجه بیشتری داشت: نخست چند جانبه‌گرایی به عنوان مبنایی برای صلح و امنیت بین‌المللی و دوم قدرت ایده و ارایه دیدگاه‌های جدید به عنوان ابزار جدیدی از قدرت. به همین روی با ادغام این دو پدیده می‌توان در جامعه بین‌المللی اجماع سازی به وجود آورد که به آن قدرت اجماع اطلاق می‌شود» (ظریف، ۱۳۹۶: ۱).

۵- نتیجه گیری

سرمایه اجتماعی به طور مستقیم بر توانایی دولت‌ها در شکل‌دهی به سیاست‌های خارجی و تعاملات بین‌المللی تأثیر می‌گذارد. سرمایه اجتماعی ابزار قدرتمندی در دیپلماسی و سیاست خارجی کنشگران بین‌المللی محسوب می‌شود. شبکه‌های اجتماعی و همکاری‌های بین‌المللی

که از سرمایه اجتماعی ناشی می‌شوند، به دولت‌ها امکان خواهند داد تا روابط بهتری با دیگر کشورها برقرار کنند و به ایجاد جو مثبت در عرصه جهانی کمک نمایند. سرمایه اجتماعی بین‌المللی نیز نقش بسیار مهمی در دیپلماسی و روابط جهانی ایفا می‌کند. کارکردهای آن در تسهیل تعاملات دیپلماتیک، ترویج همکاری‌های اقتصادی، تقویت حکمرانی جهانی، تقویت تبادل فرهنگی، و حمایت از حل و فصل منازعات نشان‌دهنده اهمیت آن در نظام بین‌المللی است. با درک و بهره‌برداری از این سرمایه، کشورها می‌توانند تعاملات جهانی خود را تقویت کرده و به تحقق اهداف مشترک کمک کنند.

در عرصه سیاست خارجی، سرمایه اجتماعی به‌عنوان یک عامل مؤثر و کلیدی در تعیین و تحقق اهداف بین‌المللی کشورها شناخته می‌شود. این مفهوم، با تاکید بر روابط و شبکه‌های انسانی به ایجاد و تقویت اعتماد، اعتبار و همکاری‌های بین‌المللی کمک می‌کند. سرمایه اجتماعی به طور ملموس بر سیاست خارجی دولت وفاق‌پزشکیان تأثیر می‌گذارد. این تأثیر به ویژه در زمینه تقویت وجهه مردم‌سالارانه و ارتقاء روابط دیپلماتیک و جلب حمایت‌های بین‌المللی مشهود خواهد بود. افزایش سرمایه اجتماعی به تقویت اعتبار داخلی دولت و بهبود تعاملات بین‌المللی کمک خواهد کرد. بهره‌برداری مؤثر از سرمایه اجتماعی داخلی و بین‌المللی می‌تواند به بهبود روابط دیپلماتیک، تقویت موقعیت بین‌المللی و کاهش تأثیرات منفی تحریم‌ها و تنش‌های منطقه‌ای کمک نماید.

در خاتمه باید گفت که دولت وفاق ملی به‌عنوان یک نهاد کلیدی می‌تواند نقش مهمی در سیاست‌گذاری و مدیریت سیاست خارجی، با بهره‌برداری از سرمایه اجتماعی داخلی و بین‌المللی ایفا نماید. تأثیر سرمایه اجتماعی بر سیاست خارجی دولت وفاق ملی، به‌عنوان یک استراتژی مؤثر در تقویت موقعیت بین‌المللی کشور و پیشبرد اهداف دیپلماتیک و اقتصادی آن به‌شمار می‌آید.

منابع و مأخذ

فارسی:

- مشیرزاده حمیرا، واسعی زاده نسیم السادات (۱۳۹۷)، سرمایه اجتماعی بین‌المللی: اعتماد، مشارکت و شبکه‌ها در جامعه بین‌المللی، فصلنامه سیاست، دوره ۲۸، ش. ۱، بهار، صص ۱۹۵-۱۷۵
- خلیلی رضا و مهربان اینچه برون حامد (۱۳۹۸)، سرمایه اجتماعی بین‌المللی؛ چارچوبی برای تبیین روابط ایران و عربستان، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال ۱۵، ش. ۲، تابستان، صص ۱۴۵-۱۱۸

شیرخانی محمدعلی، خلف رضایی محمود (۱۳۹۴)، سرمایه اجتماعی و رقابت پذیری در نظام بین الملل، فصلنامه سیاست، دوره ۴۵، ش. ۳، پاییز، صص ۷۲۱-۷۴۰

عراقچی سید عباس (۱۳۹۳)، دیپلماسی آب، از منازعه تا همکاری، فصلنامه سیاست جهانی، دوره سوم، ش. ۴، زمستان، صص ۹۱-۱۱۹

عراقچی سید عباس (۱۴۰۱)، سیاست حسن همجواری؛ راهکارها و الزامات برای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه سیاست جهانی، دوره ۱۱، ش. ۳، پاییز، صص ۳۴-۷

ظریف محمد جواد (۱۳۹۶)، چند جنبه گرایشی و قدرت ایده، فصلنامه مطالعات بین الملل، دوره ۱۴، شماره ۲، آبان، صص ۱-۱۱

ظریف محمد جواد (۱۳۹۷)، سیاست خارجی ایران از درون مذاکره مبتنی بر قدرت، فصلنامه سیاست خارجی، سال ۳۳، ش. ۴، زمستان، صص ۲۶-۵

حسنوند اصغر، شیرازی حبیب الله، سلطانی علیرضا و مقصودی مجتبی (۱۴۰۲)، بررسی چارچوب مفهوم و تئوریک سرمایه اجتماعی در روابط بین الملل، فصلنامه مطالعات روابط بین المللی، دوره ۱۶، ش. ۴، اسفند، صص ۸۲-۵۴

انگلیسی:

- Jaysawal Neelmani (2017), Role of Non-Governmental Organization (NGO) in Social Capital: A Review, *Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities* 7(6):341-351
- Bourdieu, P. (1986). *The forms of capital*. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241-258). Greenwood.
- Burt, R. S. (2005). *Brokerage and closure: An introduction to social capital*. Oxford University Press
- Ikenberry, G. J. (2021). *After victory: Institutions, strategic restraint, and the rebuilding of order after major wars*. Princeton University Press.
- Kydd, A. (2022). *Trust and Mistrust in International Relations*. Princeton University Press.
- Mearsheimer, J. J. (2019). *The Tragedy of Great Power Politics*. W.W. Norton & Company.
- Mingst, K. A., & Arreguín-Toft, I. (2020). *Essentials of International Relations*. W.W. Norton & Company.
- Merickova, L. (2014). Alternative Approaches to Public Diplomacy, *Polish Sociological Review* 2014; 187(3):351-366. Available: <https://bibliotekanauki.pl/articles/1811422.pdf>
- Wrighton, Sam (2022). *Trust in international relations, public diplomacy and soft power*. Available: https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/trust_in_international_relations_public_diplomacy_and_soft_power.pdf
- Keohane, R. O., & Nye, J. S. (2001). *Power and Interdependence: World Politics in Transition*. Longman.
- Field, J. (2003). *Social capital*. Rutledge.

- Fukuyama, F. (1995). *Trust: The social virtues and the creation of prosperity*. Free Press.
- Fukuyama, F. (2001). Social Capital, Civil Society and Development. *Third World Quarterly*, 22(1), 7-20.
- Kohli, A. (2006). The Politics of Economic Growth in India, 1980-2000: Part I - Indian State and Economic Transformation. *Economic and Political Weekly*, 36(15), 1251-1269. Available: https://www.princeton.edu/~kohli/docs/PEGI_PartI.pdf
- Putnam, R. D. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton University Press.
- Pezeshkian Masoud (2024 الف), *My message to the new world*, Available: <https://www.tehrantimes.com/news/501077/My-message-to-the-new-world>
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. Simon & Schuster.
- Coleman, J. S. (1990). *Foundations of social theory*. Harvard University Press.
- Shahin Mahdi (2016). The Relationship between Social Capital and Political Participation, *Mediterranean Journal of Social Sciences* 7(2 S1).DOI:10.5901/mjss.2016.v7n2s1p136
- keck, M. E., & Sikkink, K. (1998). *Activists beyond borders: Advocacy networks in international politics*. Cornell University Press.
- Melissen, J. (2005). *The New Public Diplomacy: Soft power in international relations*. Palgrave Macmillan.
- Murray Catherine (2005), *Social Capital and Cooperation in Central and Eastern Europe A Theoretical Perspective*, Available: <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-sssoar-117383>
- Wendt, A. (2015). *Social Theory of International Politics*. Cambridge University Press.

سایت‌های اینترنتی:

- پزشکیان مسعود (۱۴۰۳ ب)، شاخص رضایت مردم است.
- دریافت شده در مورخه ۱۴۰۳/۶/۱۷ <https://paper.resalat-news.com/np/92200.۱۴۰۳/۶/۱۷> -
- حسینی سید محمد (۱۴۰۳)، واهمگرایی حکمیانه در سیاست خارجی دولت چهاردهم.
- دریافت شده در مورخه ۱۴۰۳/۶/۱۵ <http://www.irdiplomacy.ir/fa/news/2027399۱۴۰۳/۶/۱۵>
- عراقچی سید عباس (۱۴۰۳)، مشروح سخنان عراقچی در صحن مجلس/بسترسازی برای افزایش ثروت، قدرت و منزلت ایران در عرصه جهانی برنامه اصلی وزیر امور خارجه پیشنهادی.
- دریافت شده در مورخه ۱۴۰۳/۶/۱۷ <https://www.khabaronline.ir.۱۴۰۳/۶/۱۷>
- کمالی نوید (۱۴۰۳)، رفع شرافتمندانه تحریم‌ها: اولویت اصلی عراقچی.
- دریافت شده در مورخه ۱۴۰۳/۶/۱۰ <http://www.irdiplomacy.ir.۱۴۰۳/۶/۱۰>